

Naxçıvanın mərasim musiqisi *(Novruz və toy mərasimləri)*

Əhmədova Lamiyə (AMK)

Fakültə: Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi

İxtisas: etnomusiqişünaslıq

Kurs: II

**Elmi rəhbər: sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Jalə Qulamova**

Azərbaycan xalqının həyatında təbiət hadisələrinin rolu böyük olmuşdur. Belə ki, xalqın əməksevər təbiətindən irəli gələrək bir sıra mərasimlər, əsasən mövsüm mərasimləri yaranmışdır. Qədim azərbaycanlılar baharın gəlişini səbirsizliklə gözləmiş, təbiətin oyanmasına səadət və xoşbəxtlik rəmzi kimi baxmış, onu xeyirin şər üzərində qələbəsi kimi qiymətləndirmişlər. Ona görə də insanlara xoşbəxtlik gətirən bu hadisə “Novruz” adlı milli bayramın yaranmasına səbəb olmuşdur.

“Novruz” bayramının dərin tarixi köklərini, ulu qatlarını kiçik ərazidə məhdudlaşdırmaq olmaz. Onu daha əhatəli miqyasda ara-yıb-axtarmaq, geniş nəzərlə baxmaq lazımdır. Bununla əlaqədar olaraq dərin məna və məzmun kəsb edən hər hansı bir xalqın adı ilə bağlamaq olmaz. Qədim Şərq ölkələrində yaşayan, oturaq güzəran keçirən və yüksək əkinçilik mədəniyyətinə malik olan xalqların ixtirası, onların bəşərə bəxş etdikləri zəngin mənəvi dünya kimi qiymətləndirmək lazımdır. Şübhəsiz, həm qədim xalqların, o cümlədən Azərbaycan xalqının bu bayramın təşəkkül tapmasında öz yeri vardır. Bayramın ümumi oxşar cəhətləri ilə yanaşı, hər bir xalqın özünəməxsus lokal variantı, səciyyəvi xüsusiyyətləri də aşkar duyulur ki, bu da tamamilə qanunauyğun haldır.

Hər elin öz adət ənənələri vardır. Naxçıvan Muxtar Respublikasında da Novruz mərasimləri çox maraqlı keçirilir. Burada regio-

nun özünəməxsus adətləri, süfrəsi, tamaşa və oyunları hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Novruz bayramı hər il mart ayının 21-də həyatın 4 əsas ünsürü olan: od, torpaq, yel və su adları altında 4 müqəddəs çərşənbə kimi keçirilir. Bayrama bir ay əvvəl hazırlıq görülür: evlər təmizlənir, səməni qoyulur, şirin və yağlı çöçələr bişirilir, qohum-qardaşın evinə bayram görüşünə gedirlər. Ona görə də hər evdə mütləq xoş söz danışılmalı idi. Bunun özü də əxlaqi cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

Naxçıvanda Novruz bayramında axır çərşənbə günü “İlaxır” və ya “Yeddi ləvin” adı altında bayram edilir. “İlaxır” ilin axırı, “Yeddi ləvin” isə 7 növ, 7cür deməkdir. Belə ki, bu bayramda hər nə alınsa 7 növ olmalıdır, çünki 7 müqəddəs rəqəm sayılırdı.

İlaxır axşamı od qalayıb, tonqal yandırarlar və hamı bu odun üstündən 3 dəfə hoppanaraq bu sözləri deyir: “ağrılığım, uğurluğum düşsün bu odun üstünə”. Bununla sanki köhnə ilin çirkinliklərini təmizləyirlər. İlaxır axşamının səhəri tezdən yuxudan durub bulağa gedib suyun üzərindən tullanar, suyun içindən 7 ədəd xırda daş və bir qab su götürüb evə gələr və bu suyu evin hər tərəfinə ciləyər, bişirilməli çörəyin, yeməklərin içərisinə əlavə edər bununla da ruzi-bərəkətin artacağına inanardılar. Yiğdiqları 7 ədəd daşıda evin 4 tərəfinə atardılar.

Naxçıvanda Novruz bayramında keçirilən bir çox tamaşalar da vardır. Bunlardan “Xan bəzəməsi” tamaşası bu bölgəyə məxsus mərasimlərdən biridir. Burada tamaşa xalqın özü tərəfindən təşkil edilərək meydana keçirilir. Əvvəllər uşaqdan böyüyə hər kəs meydana toplaşar, gələnlərin üzərinə gülüb səpələrdi. Onlar isə meydana girəcəyində qoyulmuş boşqaba imkanı çatan qədər pul atardılar. Xalq tərəfindən xan seçilərdi. O, hökmrənlik etməyi bacaran, ağıllı, danışib-gülməməlidir, yəni xan özü danışmır və onun bütün əmrləri vəzir və vəkil tərəfindən xalqa çatdırılırdı. Taxtdan aşağıda zurnaçılar dəstəsi yerləşir. Çalğı alətləri əsasən qara zurna, balaban və nağaradan ibarət olur. Xanın əmri ilə hamı çalıb-oyunayırdı. Burada təlxəklərdə olur. Onlar xanı güldürməyə çalışırlar. Əgər xan gülərsə, onu suya basır, yeni xan seçirlər. Köhnə xanın devrildiyi yeni xanın

seçildiyi “xan bəzəmə” mərasimi “ölmə-dirilmə” və “köhnə-yeni” qarışığında səhnələşdirilmişdir. Müasir dövrdə də bu mərasim bir qədər dəyişilmiş formada olsa da keçirilir.

Bayram günlərində Naxçıvanda cavanların və uşaqların ən sevdiyi oyunlardan biri də “Kos-kosa”dır. “Kos-kosa” yaz bayramı münasibətilə tamaşaya qoyulan maska teatrı oyunudur. Bu oyunun əsas mənası qurtaran qışın qovulması, başlayan yazın alqışlanmasıdır. Burada kosa ömrünü başa çatdırmış qışın simvolik obrazı, keçmiş yazın rəmzidir. Kos-kosa tamaşasında bir nəfər zirək və hazır-cavab oğlana tərsinə bir kürk geyindirirlər, üzünü unlayır, başına uzun bir papaq qoyur, ayaqlarının altına ayaq formasında ağac sarıyırlar. Boynuna zınqırov salır, paltarının altına qarnından yastıq bağlayır, bir çömçəni qırmızı bəzəyib əlinə verir və qapı-qapı gəzdərək oynadaraq pay toplayırlar.

Xalq bu gün də Novruz bayram edir, çərşənbələri səməni, şəkərbura, paxlava, bir sözlə bəzəkli xonçalarla keçirir, bayramla əlaqədar nəğmələri, adətləri, oyun və tamaşaları yaşadırlar.